

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-301-2-16>

Козакевич Олена, кандидат мистецтвознавства, науковий співробітник відділу народного мистецтва Інституту народознавства НАН України; Етнографічний музей ім. Северина Удзелі в Кракові

Мереживо як елемент декору лемківського вбрання

Ключові слова: мереживо, ажур, декор, лемківське вбрання, традиція, український традиційний одяг.

Olena Kozakevych, PhD in Arts, research fellow at the Folk Art Department of Ethnology Institute of NAS of Ukraine; Seweryn Udziela Ethnographic Museum in Krakow

Lace as an element of decoration in Lemko clothing

Abstract: The research is focused on the lace décor in Lemko traditional clothing, which gave the garment components unique features and made an artistic accent in Lemko folk costumes. The décor textile techniques and technological methods are outlined. The artistic and stylistic characteristics of lace are analyzed.

Key words: lace, openwork, decor, Lemko clothing, tradition, Ukrainian traditional clothing.

Декоративні особливості лемківського вбрання є однією з визначальних характеристик його унікальності в контексті вивчення народного одягу різних етнографічних груп українських етнічних земель. Локальні художні ознаки одягу лемків формувалися в основному до 1940-х рр. – під впливом сусідніх культур та в руслі ідентичності. Однак історичні реалії (війна, примусове переселення) негативно вплинули на лемківську культуру: людей вирвано зі звиклого середовища і переселено в чужорідне; більшу частину майна (одяг зокрема) втрачено. А на нових місцях лемків трактували як «чужих», складні соціокультурні та історичні чинники не сприяли відродженню «питомо свого», що вплинуло негативно, тобто традицію певною мірою було перервано. Лише наприкінці ХХ ст. лемківська культура відроджується, результатом чого стають відновленні традиції, народне мистецтво та одяг зокрема.

Утім навіть на основі тих не чисельних колекцій лемківського вбрання кінця ХІХ – першої третини ХХ ст., які зберігаються в Україні та поза її межами, можна окреслити виразні мистецькі прийоми декорування одягу, зокрема, використання мережива. Поєднання традиції і новаторства, селянського та міського, доморобних і промислових тканин уможливило створити високомистецькі зразки ажурного декору, який почасти був декоративним акцентом чи підкреслював конструктивні ознаки компонентів одягу. До середини ХІХ – кінця ХІХ ст. у виготовленні компонентів традиційного лемківського вбрання, як і повсюдно, уживали доморобні матеріали, однак від другої половини ХІХ ст. поширилися промислові тканини, що суттєво вплинуло на художні особливості та техніки декорування.

Section 1. Challenges of studying Ukrainian art from ancient times to the beginning of the 20th century

У виготовленні жіночих головних уборів-очіпків – на Лемківщині використовували сітки, виготовленні вручну (техніка сітчастого плетіння, в'язання гачком), та промислову мереживну тканину. Наприклад, на Сяноччині (долиняни) сітчасте денце очіпків виробляли гачком, а обшиття – з тканини. Однак не кожна жінка уміла «вишлітати» такі ажурні оздоби. Очіпки можна було придбати також на базарах чи в крамницях, особливо вирізнялися вироби з сітки зеленого кольору, плетеної на кросенцях, що свідчить про походження з каньчужького осередку. Очіпки з Каньчуги поширювалися далеко за межами осередку (Підгір'я, околиці Пряшева, Пшеворська та Перемишля, а також західні терени Бойківщини). Поверх очіпків накладали хустину (т. зв. «маленький фацелик»), яку зав'язували на потилиці. Зверху – ще одну, яку фіксували під бородою. Хустини цього типу («фацелик», «хустя», «хущина») виготовляли з промислової тканини білого кольору; однотонні з промислового мережива або з дрібними візерунками по всій поверхні виробу.

Мереживні оздоби використовували у прикрашанні жіночих сорочок («ушліча», «кошуля»). Весільна сорочка чи святкова здебільшого була додільна, про будень – з двох частин: верхньої, з тканини кращої якості, та нижньої, дошитої («надолок», «спідник»). Варто зазначити, що порівняно з бойківськими, а особливо з гуцульськими сорочками та й одягом загалом, лемківські не вирізнялися яскравими орнаментами. В основному оздоблювали одним-двома кольорами: досить часто – білим по білому (західна Лемківщина), або з уведенням кольору (переважно червоного). У святкових жіночих сорочках центрально-західної Лемківщини оздоблювали мереживом переважно видимі частини: манжети, коміріці, низ «спідників». Манжети та коміріці прикрашали по краю «зубцями»; смугами мережива – в'язаного гачком чи промислового – низ сорочок та спідниць; «англійським гаптом» білим по білому з «вирізуванням». На лемківсько-бойківському пограниччі жіночі сорочки оздоблювали більш поліхромною вишивкою (особливо в 1920–1930-і рр.) та незначним мереженням.

Поясний жіночий одяг – спідниці та запаски – від кінця XIX ст. здебільшого виготовляли з «крамної» білої чи різнокольорової візерунчастої тканини. На східно-центральної Лемківщині ці вироби дрібно морщили при поясі чи укладали у поздовжні фалди. Внизу поперечно нашивали різнокольорові тасьми (червоних, зелених, жовтих відтінків) та мереживні стрічки. Їх нашивали на відстані 20–30 см від нижнього краю – одну чи дві смуги. На тлі темної тканини особливо виразний у мереживі «сліпий ажур».

Отже, декор лемківського вбрання має багато спільних ознак з оздобленням народного одягу інших етнографічних груп з українських теренів, однак вирізняється і унікальними характеристиками, притаманними лише Лемківщині чи навіть конкретному її осередку. На початку XXI ст. на Лемківщині реконструюють вбрання за зразками традиційного для сценічного використання, демонстрації під час фестивалів, для приватних колекцій, фотосесій з метою пропагування лемківського народного мистецтва, максимально відтворюючи першозразок.

